

LA HISTÒRIA: EL PASSAT AL SERVEI DEL PRESENT I DEL FUTUR

Manuel Màrquez i Berrocal

«El hombre nunca sabe por quién padece y espera. Padece y espera, y trabaja por gentes que nunca conocerá, y que, a su vez, padecerán y esperarán y trabajarán para otros que tampoco serán felices, pues el hombre ansía siempre una felicidad situada más allá de la porción que le es otorgada. Pero la grandeza del hombre está precisamente en querer mejorar lo que es. En imponerse tareas. En el reino de los cielos no hay grandeza que conquistar, puesto que allá todo es jerarquía establecida, incógnita despejada, existir sin término, imposibilidad de sacrificio, reposo y deleite. Por ello, agobiado de penas y de tareas, hermoso dentro de su miseria, capaz de amar en medio de las plagas; el hombre sólo puede hallar su grandeza, su máxima medida en el Reino de este mundo.»¹

«Articular históricamente lo pasado no significa conocerlo “tal y como verdaderamente ha sido”. Significa adueñarse de un recuerdo tal y como relumbra en el instante de un peligro. Al materialismo histórico le incumbe fijar una imagen del pasado tal y como se le presenta de improviso al sujeto histórico en el instante del peligro. El peligro amenaza tanto al patrimonio de la tradición como a los que lo reciben. En ambos casos es uno y el mismo: prestarse a ser instrumento de la clase dominante. En toda época ha de intentarse arrancar la tradición al respectivo conformismo que está a punto de subyugarla. El Mesías no viene únicamente como redentor; viene como vencedor del Anticristo. El don de encender en lo pasado la chispa de la esperanza sólo es inherente al historiador que está penetrado de lo siguiente: tampoco los muertos estarán seguros ante el enemigo cuando éste venza. Y este enemigo no ha cesado de vencer.»²

Rellegint aquest dies d'estiu vells i bells llibres, i continuant amb algunes investigacions, articles i la navegació telemàtica, hom pot comprovar que el nostre ofici té futur! Potser serà difícil exercir-lo en alguns àmbits acadèmics (com deia la *salsera* Celia Cruz, «no hay sillas pa tanta gente»), però sempre tindrem la possibilitat de continuar en d'altres espais, potser no pas tan reconeguts, però com a mínim igual de vàlids des del punt de vista intel·lectual i personal.

Un indret nou, en aquest present immediat, és la xarxa telemàtica, que ens permet intercanviar amb companys d'ofici i amb persones interessades de diferents països i cultures, i en temps real, opinions, articles, llibres, imatges, sons, vídeos, etc. En definitiva, ens permet millorar el nostre coneixement del món, trencar el nostre eurocentrisme i convertir-nos tots i totes³ en el que Gramsci anomenava intel·lectual col·lectiu, però no pas en un sentit universal i abstracte.⁴ Una prova tangible d'aquest nou fenomen han estat i són l'organització de les mobilitzacions contra la guerra imperialista a l'Iraq o contra la globalització capitalista, des de Seattle a Cancún, passant per Florència.⁵

Però l'aparició de nous espais ens torna a dur a la necessitat d'un debat sobre la funció social de l'historiador i alhora sobre la utilitat del nostre ofici, el qual posa un cop més sobre la taula el que anomenem filosofia de la història. Per a alguns de nosaltres,⁶ la relació entre filosofia i història és un element cabdal, car pensem que, sense reflexionar des del terreny de la filosofia sobre la nostra ciència en construcció, el nostre ofici pot esdevenir una simple (tot i que no pas per això banal) recollida de dades, a la vegada que l'opció contrària podria convertir-nos en una cosa encara pitjor, en simples constructors de teories, sense cap connexió (per manca de voluntat o per desconeixement) amb les realitats empíriques –que han d'ésser origen del nostre coneixement– i convertir-nos en teòrics del no-res, d'aquells que fan encaixar la realitat en la seva teoria i eliminen sense cap escrúpol tot el que no s'hi ajusta o no s'hi emmotlla.

En general, els historiadors acostumem a fer incursions limitades en el camp de la teoria de la història –en definitiva, en el de la filosofia–, car la complexitat dels debats i el temps que hem d'esmerçar a estudiar-los ens allunyen de la nostra disciplina.⁷ Però malgrat que això sigui una veritat diàfana, hem de comprendre que, sense una reflexió sobre la nostra activitat intel·lectual (sense una filosofia de la història), l'aproximació als coneixements històrics seria poca cosa més que un recull o narració de fets sense sentit o lligats als interessos dominants del moment històric (seríem cronistes oficials), però res que ens ajudés a comprendre l'ésser humà, res que se'ns plantegés com una disciplina socialment útil per a col·laborar a posar punt final a l'explotació, en tots els vessants.

La història representa, per a molts de nosaltres, una confiança inflexible en la gent comuna, és a dir, en nosaltres mateixos. Com diu la cita clàssica: «La història és una mirada al passat des del present cap al futur.» I encara avui ho és, una forma de conèixer el nostre passat (memòria històrica col·lectiva i individual o familiar) a la llum del nostre present (per tal de comprendre i contribuir com un més a la conformació d'una consciència col·lectiva que pugui respondre coherentment a les demandes de les persones que lluiten per un món humà i solidari, on l'explotació passi a ser un record del passat) i útil per a

planificar el nostre futur (utopia en el sentit de construcció d'un nou món possible a partir de les potencialitats del món present). En definitiva, la història és —i va ser per a molts de nosaltres— la millor forma d'encaixar la nostra existència individual en un projecte col·lectiu d'emancipació social humana. El materialisme històric (marxisme) ha estat una de les formes d'aproximació a aquesta realitat i alhora una eina de combat per a la seva transformació, i *malgré tout*, encara avui ens reclamem d'aquesta tradició i en proclamem la vigència, no tant per una qüestió de voluntat, que també, sinó per pura racionalitat. Davant un món capitalista que és la màxima expressió del desordre i la irracionalitat, ens cal bastir-ne un de nou impregnat per l'humanisme.⁸

Fa més de vint anys, Pierre Vilar, parlant en defensa del nostre ofici, deia: «No habría elegido este oficio de historiador si hubiera creído que tan sólo iba a parar a unas verdades dudosas, o inútiles. En cambio este oficio me ayuda a definir y a penetrar una materia aún mal explorada, la materia social.»⁹ I hi afegeix: «La historia es el único instrumento que puede abrir las puertas a un conocimiento del mundo de una manera, si no “científica”, por lo menos “razonada”.»¹⁰ Potser seria una *boutade* inacceptable reafirmar el que el mateix Marx va escriure (i després va esborrar): «No conocemos más que una ciencia, la ciencia de la historia»,¹¹ però potser és una premissa sobre la qual hi haurem d'incidir més, car, per a molts de nosaltres, la ciència que pot explicar la realitat en funció del pas del temps és aquesta. La realitat mai no és estàtica: justament aquesta és la nostra força, l'estudi del moviment, del canvi. Potser tornaré a ser agosarat si parlo d'això com la dialèctica, però deixem aquestes reflexions per al futur. Josep Fontana ha incidit d'alguna manera en aquest fet, crec, quan parla de com les ciències naturals han descobert la importància de la dimensió històrica. L'exemple que dona ens mostra com per a aquests científics¹² —i per a nosaltres— el futur és imprevisible, ja que es construeix cada dia present, en l'acció o l'existència diàries, en una relació dialèctica. L'ésser vivent influeix en el medi; aquest, a la vegada, en l'ésser vivent. L'un i l'altre es transformen, i d'aquestes transformacions n'apareixen noves realitats que tornaran a produir, amb el pas del temps, noves interrelacions (contradiccions) i noves realitats en un procés continu *in aeternum*.

La història humana no té ni fi —fet que no vol pas dir que l'home no construeixi en cada moment històric el seu objectiu, la seva utopia— ni final. Evidentment, el límit d'aquesta afirmació seria que continuï la nostra existència com a espècie, la qual cosa moltes vegades no està clara, i no tant per l'acció de la natura (sigui per caiguda de meteòrits, per cataclismes naturals o de l'univers), no, sinó per la brutalitat de què és capaç l'ésser humà mateix. Però deixant de banda aquest límit, la construcció de noves realitats és l'essència de l'ésser humà, que sempre oscil·la entre la determinació (econòmica) i la llibertat

(consciència de si i per a si). Davant d'aquesta realitat, o els historiadors comencem a millorar les nostres eines metodològiques, explicatives i teòriques, o ho faran uns altres que res no tenen a veure amb el nostre coneixement. Nosaltres som els especialistes en el coneixement del passat i nosaltres som els que hem de recollir i ajudar a mantenir la memòria històrica com l'única forma de preservar el coneixement del canvi, dels esdeveniments, com una forma de descobrir les contradiccions que han destruït les velles realitats i donar explicacions racionals a les noves que han aparegut.

Recuperant el debat sobre la funció social de la història –i dels historiadors– que s'està produint a la nostra revista, TERME, creiem que som nosaltres els qui hem de decidir quin paper volem desenvolupar en aquesta societat de classes, d'explotació i dominació, i no pas el paper que aquesta (la ideologia dominant i hegemònica) vol que hi tinguem, és a dir, d'apologetes del poder establert, car aquest paper l'estan exercint uns altres prou bé (pèrdua de la memòria històrica). Per aquest motiu els historiadors hem de ser rebels, i encara més els que tenim com a mètode d'anàlisi el materialisme històric (marxistes o no marxistes), però rebels sempre, i practicar no pas un materialisme històric encarcerat i inflexible, que modela les fonts històriques per tal d'adaptar-les a la teoria; ans al contrari, el que hem de fer –i estem fent– és estructurar i conformar la teoria perquè aquesta ens ajudi a comprendre la realitat i, recuperant Marx –i tants d'altres–, intervenir amb els nostres treballs en la seva transformació.¹³

En aquest sentit, la nostra concepció de la història o de categories històriques com la de les classes socials no correspon pas a l'escolàstica d'origen estaliniana o a la funcional estructuralista (Althusser o Balibar), sinó més aviat a la concepció d'E. P. Thompson, quan ens diu que si fem una anàlisi sincrònica de la societat no percebem les classes socials: «Si detenemos la historia en un punto determinado, entonces no hay clases sino simplemente una multitud de individuos con una multitud de experiencias. Pero si observamos a esos hombres a lo largo de un período suficiente de cambio social [de forma diacrònica, és a dir, històrica], observaremos pautas en sus relaciones, en sus ideas y sus instituciones. La clase la definen los hombres mientras vive su propia historia y, al fin y al cabo, esta es su única definición.»¹⁴ Així, per a nosaltres, cal moderar la determinació de l'estructura econòmica en la conformació de la classe obrera i donar un paper més rellevant als elements culturals i ideològics, no pas per a desmentir la centralitat del component econòmic, sinó per a situar-lo en el seu valor just,¹⁵ tal com va intentar fer Thompson en estudiar les experiències i tradicions preindustrials i precapitalistes en la constitució de la classe obrera anglesa.

Igualment, per a nosaltres, l'anàlisi històrica no s'atura mai: el final de la història només és concebible des del pensament feble, ideològic (conformat

per la falsa consciència) i limitador de la llibertat humana. Nosaltres no formem part d'un corrent teleològic, ni finalista; per a nosaltres totes les possibilitats resten obertes: la llibertat parcial d'avui pot esdevenir sempre una llibertat més profunda (però mai definitiva, si l'home és infinit). Igualment, però, la injustícia d'avui pot tornar-se encara més gran i inhumana. El futur s'escriu cada dia i evidentment nosaltres hem d'ajudar a escriure'l tenint sempre presents els vençuts, els perdedors, la majoria. Treballem, i hem de treballar, en el sentit gramscia, és a dir, amb l'optimisme de la voluntat (sense caure en el voluntarisme) però sense oblidar el pessimisme de la raó.

La societat en què vivim a l'inici del tercer mil·lenni, a Catalunya, és a dir, la nostra formació econòmica i social –d'altra banda similar a la del conjunt del planeta–, és una societat de classes, una societat en què es constata l'explotació de la dona per l'home (des del patriarcat i el masclisme); del capital sobre el treball; de l'ésser humà sobre el medi (flora, fauna i l'espai geogràfic inorgànic), i la d'uns estats per uns altres.

Cal dir clar i fort que no són pas tots els éssers humans els que dirigeixen i controlen aquesta explotació i aquest abús: només una minoria monopolitza els beneficis d'aquest mode de producció, només és una minoria la que obté les plusvàlues (relatives i absolutes) que el sistema genera. La suposada redistribució limitada de la riquesa al nostre país, com a una ínfima part del planeta (l'anomenat món occidental) existeix, d'una banda, gràcies a la lluita dels sectors populars, però d'una altra banda –i no pas menys important–, no pas com a forma de justícia social, sinó com a mecanisme de dominació ideològica, que ha conformat el que s'anomena societat de consum i de l'espectacle.

Els historiadors no som pas aliens a aquestes situacions; és més, els historiadors dels vençuts, de la majoria, no tenim un camí fàcil. D'altra banda, tampoc no el volem. I davant aquesta realitat, les possibilitats d'intervenció des d'un punt de vista progressista són moltes i crec que són moltes les persones que volen fer alguna cosa per tal de canviar-la. D'aquesta manera, la funció social de l'historiador ha d'estar encaminada a vigilar que la «memòria dels vençuts» d'avui, la majoria, formi part plenament de la terminologia habitual, no només d'altres coneixements científics, sinó del llenguatge dels ciutadans, de les persones corrents i dels mitjans de comunicació veritablement democràtics, començant pels públics.

La conformació de la consciència en el si de la nostra societat, com en d'altres al llarg de la història, determina que la majoria dels ciutadans no puguin veure i/o considerar aquest sistema de vida com a injust per al conjunt dels éssers humans, car no disposen dels elements necessaris per a concebre una altra realitat. La dominació de la superestructura ideològica i els elements coercitius

garanteixen una relativa estabilitat social, però aquest fet no ens pot pas paralitzar, no podem restar pendents de l'hegemonia ideològica de la classe dominant, nacional o planetària, car això ens portaria a acceptar la derrota de la consciència lliure, que ha estat capaç de superar la determinació de les relacions socials de producció. Tenim eines per a elevar-nos sobre aquesta falsa consciència, som capaços de sostreure'ns a la seva força: l'acció humana col·lectiva és la història i podem pensar una altra alternativa. És més, hem de pensar en una altra alternativa! La suposada determinació absoluta de l'àmbit econòmic no ens pot fer retrocedir: és la vida la que conforma l'ésser social, però la vida és molt més rica que l'estructura econòmica.

Des del punt de vista metodològic, creiem que l'historiador ha d'explicitar, en la seva recerca, el mètode d'anàlisi històrica que fa servir,¹⁶ per tal de mostrar el seu compromís moral amb les generacions futures. I, si bé els fets històrics són generalment acceptats per tots, la tria i l'anàlisi es fan sempre segons la concepció filosòfica que cadascú té del món; això no ho hauríem d'amagar, ans al contrari. Prendre partit per la majoria, però sense parcialitat,¹⁷ seria la nostra opció de futur. Triar la nostra posició és un dret, però alhora una obligació moral. Donar esperança als que res no tenim i tot ho esperem seria per a nosaltres una elecció encertada i digna per a qualsevol persona que es dediqui a aquesta professió, o a d'altres que tinguin com a objectiu el bé de la majoria i no pas el de la minoria explotadora —que ens està abocant a un futur sense esperança des de ja fa massa temps.

La presa de partit, que no pas la parcialitat, és un element fonamental del nostre ofici, i alhora un dels elements de crítica que des del pensament «científic» se'ns fa, sense que es faci esment que tots estem sotmesos a aquesta subjectivitat¹⁸ i que això forma part del procés de coneixement, car nosaltres som el subjecte i no pas l'objecte. El problema no és pas ser subjectiu, sinó intentar de controlar aquesta subjectivitat: «Sin embargo, Ricoeur advierte que esa subjetividad es inherente al proceso del conocimiento y que, por lo tanto, no es en sí misma mala. Se convierte en mala solamente cuando el historiador permite que sus intereses y parcialidades deformen el conocimiento que aspira a construir. Concluyendo que la objetividad que pretende el historiador no puede ser resultado de un intento de anularse a sí mismo porque es imposible, sino de un compromiso moral para evitar que sus intereses deformen o perviertan el resultado de su trabajo. Por lo que, de acuerdo a Ricoeur, la objetividad es para el historiador un compromiso e imperativo moral y no un simple requerimiento metodológico.»¹⁹

El pensament crític, que està disposat a posar en dubte tot coneixement adquirit, com a única forma d'avançar en aquest coneixement parcial i històricament determinat, però útil i necessari per al coneixement absolut

(recordem com funciona la construcció de les teories científiques), és l'única forma de preparar homes i dones lliures que puguin sostreure's a l'alienació estructural i superestructural i intervenir sense acceptar cegament els principis singulars d'aquesta societat capitalista mundialitzada en la qual malviuen la immensa majoria dels habitants del planeta.

El resultat de tota recerca històrica no ha de defugir els judicis de valor sobre el passat que hem decidit estudiar i recordar com deia Walter Benjamin, perquè recuperar els valors dels vençuts (dels nostres vençuts), en el passat és una forma de donar-los una altra oportunitat de lluita des del nostre present i alhora donar-nos-la a nosaltres mateixos. En aquest aspecte, el de la recuperació de la memòria històrica al nostre país, ara s'està iniciant la recuperació dels cossos dels assassinats per la dictadura franquista al conjunt de l'Estat espanyol. Un cop recuperada aquesta història haurem d'expressar els nostres judicis i valors perquè puguin exercir en aquests anys un paper important en la nostra lluita (que era la d'ells i elles) per un món millor. Potser això no canvia res, però: «(...) no obstante, puede cambiarlo todo. Porque estamos diciendo que estos valores, y no esos otros, son los que hacen que esta historia tenga sentido para nosotros, y que estos son los valores que tratamos de extender y apoyar en nuestro presente.»²⁰

El nostre paper com a constructors d'una identitat col·lectiva –recuperant les opinions de Cardús– ens pot ajudar a saber on som i alhora qui som, la qual cosa ens uneix amb la nostra comunitat i evidentment ens fa útils per a ella, però sense deixar d'adonar-nos que aquesta és una comunitat de classes i que el nostre discurs no pot ésser legitimador del poder existent, en paraules de M. Cruz: «Durante largo tiempo la historia ha servido para ayudar a vivir... a los que detentaban el poder. Lo cual se materializaba en una práctica historiográfica justificadora del estado de cosas dado, que en realidad no era dado, sino hecho.»²¹ No adonar-nos d'això seria una traïció envers els vençuts i una legitimació de les derrotes de les classes populars.

Per finalitzar, als historiadors ens cal preguntar-nos: Per què investiguem? N'hi ha cap motiu concret? Ho fem simplement perquè és la moda del moment? Perquè és el que toca? Tenim algun principi ètic o estètic que orienti els nostres estudis? Al servei de qui són les nostres recerques? I a més a més, cal que l'historiador intervingui en aquest combat per la llibertat, la democràcia i la justícia social? Com pot l'historiador participar i animar els altres a participar en una contesa per tal d'acabar amb l'explotació de la dona per part de l'home, de les persones per les persones, de les persones sobre el medi ambient i d'unes nacions sobre unes altres? La resposta a aquestes preguntes evidentment és profundament ideològica (però no pas de falsa consciència) i cal que cadascun de nosaltres hi doni resposta i decideixi la llibertat, sempre la llibertat... però

també moltes vegades la necessitat. Però com ho hem de fer? Crec que amb les úniques armes de què disposem (no en tenim d'altres): la nostra capacitat de recerca, d'anàlisi, de debat entre companys d'ofici i la societat civil, d'exposició raonada dels nostres treballs i/o descobriments i de la divulgació. Ara per ara, no conec cap altre camí.

NOTES

1. CARPENTIER, Alejo. *El Reino de Este Mundo*. L'Havana: Ed. Arte y Literatura, 1976; p. 136.
2. BENJAMIN, Walter. *Tesis de filosofía de la historia. Discursos interrumpidos*. Barcelona: Planeta, 1992; vegeu la tesi 6 o bé: <http://www.alteediciones.com/t25.htm>
3. Ara sí que podem parlar d'una part important de la humanitat: molts moviments i organitzacions de la societat civil o institucions estan ajudant-ne d'altres, de països de l'anomenat Tercer Món, a accedir a la xarxa. Però cal reconèixer que encara són una immensa majoria d'éssers humans del planeta els qui no tenen accés ni al medi ni a unes condicions de vida dignes. Per això una de les lluites que haurem de lliurar en aquest tercer mil·lenni, a més de la dels drets bàsics, serà la del dret a la lliure comunicació, car aquesta lluita no pot ser aliena al combat general per la dignitat humana.
4. No pas en un sentit liberal, de creació d'un intel·lectual col·lectiu universal, dotat d'uns valors ètics, culturals o polítics mínims universals i acceptats per tots i de validesa eterna – sense tenir en compte que aquests estan sotmesos al pas del temps, a la història –, sinó en un altre sentit lligat a les realitats de la història, la tradició i la cultura de cada societat. El procés d'universalització dels valors es donarà en un procés dialèctic de confrontació i no pas de consens, en el qual els diferents valors ètics, polítics i culturals s'aniran fixant com a realitats noves sempre posades en entredit, però mai eternes ni immutables. No hi ha un intel·lectual col·lectiu ni uns valors ètics, polítics i culturals perdurables, car amb això es nega el materialisme històric en la seva essència nuclear. La història no s'acabarà mai i el final de l'explotació (si arriba) tampoc no serà el final de la història. No podem negar que la necessitat de l'home de dominar la matèria (mitjançant el treball) determinarà formes de dominació no previsible ara en aquest moment històric, car justament la característica bàsica de la matèria és la seva capacitat de canvi, interacció i moviment. Això pressuposa que l'home, per tal de dominar-la, evolucionarà amb ella en un procés dialèctic etern (en una interrelació diacrònica absoluta matèria-home). Vegeu: FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. «Ética y política en la obra de Antonio Gramsci». Torí, desembre del 1997, comunicació a un congrés sobre Gramsci (<http://www.upf.es/iuc/buey/etica-c/gramsci.htm>): «La ética del intelectual colectivo debe ser concebida como capaz de convertirse en norma de conducta de toda la humanidad por el carácter tendencialmente universal que le confieren las relaciones históricamente determinadas. No se trata, pues, de la negación de la universalidad, sino de la reafirmación de la universalidad tendencialmente posible en un marco histórico dado, concreto. Esto indica que el acento, respecto del imperativo categórico de Kant, ha sido de nuevo desplazado del individuo a la colectividad, a la asociación» [la cursiva és nostra].
5. Vegeu: FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. *De la invención del príncipe moderno a la controversia sobre el príncipe posmoderno*. Mèxic: Ed. La Insignia, juny del 2003 (o bé: <http://www.espa marx.org/invencion-principe-moderno.htm>): «Esta es una pregunta que empieza a tomar cuerpo en el más importante de los movimientos sociales alternativos del presente, sobre todo a partir del momento en que la gran prensa admitió que la red de redes que se ha ido configurando entre Seattle y Florencia es el antagonista principal del capitalismo imperial en su actual fase.»

6. En el meu cas, en acabar Magisteri (Ciències Humanes) vaig haver de decidir-me entre continuar la meva formació com a historiador o com a filòsof; finalment vaig decantar-me per la història, però intentant no abandonar mai el vessant filosòfic del nostre ofici.
7. Vegeu: DOMÈNEC, Xavier. «Una història de tots. Entrevista amb Josep Fontana»: *Desafectos*, 2. (<http://www.historiacritica.org/antecedentes/antecedentes2/index.html>): «El problema és que, per raons molt diverses, en un moment molt determinat tu et trobes preocupat per justificar la mena de coses que estàs fent i resulta que és clar: jo no sóc un historiador de la historiografia i, per tant, ja he decidit que aquí plego, que el que em toca de fer és el meu treball d'historiador, que ha quedat massa abandonat per culpa d'això.»
8. El que es caracteritza pel respecte a la dignitat i la llibertat humana; que vol el bé comú i afavoreix la interculturalitat; que lluita per crear unes condicions de vida i unes condicions socials favorables per a la majoria dels éssers humans, i que té el seu origen en les lluites del poble contra l'explotació i els explotadors.
9. VILAR, Pierre. *Iniciación al vocabulario del análisis histórico*. Barcelona: Crítica, 1982; p. 11.
10. *Ibidem*; p. 12.
11. *Ibidem*; p. 9.
12. FONTANA, Josep. *La historia de los hombres*. Barcelona: Crítica, 2001; p. 15-16.
13. Recollint l'opinió de Salvador Cardús (Vegeu: CARDÚS I ROS, Salvador. «El paper social de la història»: *Terme*, 16, Terrassa, 2002; p. 171-179), afirmem que hem d'intervenir en la societat com a ciutadans, però com a ciutadans d'una classe social determinada, d'una classe la majoria de la qual no gaudeix dels beneficis del seu esforç, ni al seu país ni al conjunt del planeta. Hem de prendre posició, com deia el gran poeta Gabriel Celaya a «La poesía es un arma cargada de futuro»: «Maldigo la poesía [la història, també] concebida como un lujo, cultural por los neutrales que, lavándose las manos, se desentienden y evaden. Maldigo la poesía de quien no toma partido hasta mancharse.» Però no pas per a justificar les formacions econòmiques i socials o les posicions ideològiques (cap ni una), sinó per a confrontar-les amb la realitat, mitjançant les nostres eines metodològiques, presents i futures.
14. THOMPSON, E. P. *La formación de la clase obrera en Inglaterra*. Barcelona: Crítica, 1989; prefaci, vol. I, p. xv.
15. El debat dintre del materialisme històric sobre base (estructura) i superestructura resta obert i, en lloc d'insistir en la preponderància de l'un sobre l'altre, el que ens cal és explicar com es conforma la consciència que les relacions socials de producció són injustes en el si dels que les pateixen. Thompson ho intenta, potser sense proporcionar tot un cos teòric dur per sustentar les seves opinions, però de moment ens apropa a una visió més oberta de la formació de la consciència dels explotats, gràcies a la revalorització de l'experiència vital dels homes i dones que la van patir. L'ús dels conceptes clàssics de classe, en si i per a si, són categories útils, però no suficients per a explicar el procés de conformació universal de la consciència dels explotats. La utilització dels elements ideològics i coercitius superestructurals per part de la classe hegemònica limita o fins i tot impedeix la capacitat de presa de consciència dels explotats —la prova més evident n'és el món en què vivim—. Per aquest motiu, malgrat les profundes contradiccions estructurals d'aquest mode de producció, els explotats no són capaços de prendre consciència de la seva inviabilitat. Potser això és degut al fet que el que determina en última instància la presa de consciència i el canvi social té alguna cosa a veure amb la superestructura. Vegeu un interessant debat sobre aquest tema i d'altres de relacionats al número especial sobre Thompson a *Historia Social*, 18.
16. Ho hem de fer deixant sempre clar que l'opció per aquest mètode d'anàlisi i explicació no el fa insensible a d'altres explicacions, a d'altres mètodes o models. Als historiadors que estem construint la nostra ciència social, en aquest cas ens caldria aprofitar l'opció presa

per ciències més consolidades. Quan un físic (en tenim alguns de molt bons a la ciutat) té una teoria que explica un fenomen però apareix un altre fenomen que no pot explicar, analitzar o justificar amb la seva teoria, té dues vies de solució: intentar reformar i ampliar la vella teoria o elaborar-ne una de nova, però no pas una de nova del no-res. La ciència no pot llençar per la finestra una teoria científica que durant un període de temps ha donat explicació als fenòmens coneguts. Així, la física clàssica d'Isaac Newton (1688) va poder explicar (amb les millores consegüents) els fenòmens físics coneguts fins a l'aparició de la teoria de la relativitat d'Albert Einstein (1905). Aquesta no prescindeix de més de dos-cents anys de física; ans al contrari, el que va fer és absorbir les velles teoritzacions, perquè són les mateixes per a uns fenòmens determinats. El fenòmens físics relacionats amb les baixes velocitats es poden explicar amb la teoria de Newton de forma correcta, i alhora, evidentment, amb la d'Einstein. Molts de nosaltres pensem que hem de fer el mateix en el món de la història amb el materialisme històric.

17. THOMPSON, E. P. *Tradición, revuelta y conciencia de clase. Estudios sobre la crisis de la sociedad preindustrial*. Barcelona: Crítica, 1984; p. 297-298. Respecte de la posició de l'historiador, diu: «Recuperar una historia alternativa supone a menudo entrar en polémica con la ideología establecida.» «Queriendo hacer te hace caer en decir: “está bien, toda la historia es ideología, de derechas o de izquierdas”. Yo no estoy de acuerdo con esto en absoluto. Lo que uno intenta es acercarse a problemas objetivos muy complejos del proceso histórico (esto es lo que hacía también Marx). Ello supone una disciplina precisa que conlleva el distanciamiento y la objetivación –ser consciente de las propias inclinaciones, consciente de las preguntas que estás planteando– y en gran parte de tu trabajo como historiador intentas o bien hacer la intrusión de las propias actitudes y valores, si es que están influyendo, o mantenerlas a distancia para evitar que esta intrusión ocurra.»
18. Vegeu, per tal d'adonar-vos de la subsumició dels científics per part de la formació econòmica i social en què treballen, el vell i bell llibre: SONATTI, S. *Ciencia y científicos en la sociedad burguesa*. Barcelona: Icaria, 1977.
19. GARCÍA LEDUC, José M. «Dando vueltas al asunto: El historiador al desnudo». CUH de Puerto Rico (28 de gener del 1997): http://cuhwww.upr.clu.edu/exegesis/ano10/29/Garcia_Leduc.html.
20. THOMPSON, E. P. *Miseria de la teoría*. Barcelona: Crítica, 1981; p. 72.
21. CRUZ, M. *Filosofía de la historia*. Barcelona: Paidós, 1996; p. 21-22.